

Értelmezéstani elvek a Bibliában

Az Újszövetség könyveiben sok olyan kijelentést találunk, amelyek a bibliai hermeneutika későbbi történetében értelmezéstani elvekké, a szöveg-magyarázat kiindulópontjaivá lettek, vagy már leírásuk idején is azok voltak. Ezeket a mai olvasó sem hagyhatja figyelmen kívül, elkerülve persze az esetenként fel-felbukkanó túlzásokat, így azt a szélsőséges nézetet, mely szerint a Szentírás hermeneutikai jellegű kijelentései önmagukban tökéletesen elegendők lennének az iratok értelmezéséhez, s azokhoz újabbakat hozzátenni felesleges.

Akét könyvcsoport közül az *Újszövetség* tartalmaz több ilyen szabályt, hiszen ennek nagy része maga is felfogható értelmezésként, a *Héber Szentírás* értelmezéseként. Az a meggyőződés ugyanis, hogy Jézusban egy létező, hozzáférhető korábbi íráscsoport, a *Héber Szentírás* ígéretei teljesedtek be, más-más hangsúllyal ugyan, de minden újszövetségi iratban jelen van és döntően meghatározza mind a Jézussal történtek megértését, mind pedig e korábbi írások értelmezését. A kör kiterjed a legnagyobb horderejű dolgokra, Jézus *feltámadására* éppúgy, mint a kisebb jelentőségűekre, például hogy a Messiásnak éppen *szamárháton* kell bevonulnia Jeruzsálembe: a szerzők hite szerint mindez egyaránt „azért történt, hogy beteljesedjék az Írás”. Az Írást tehát nem akárhogyan, hanem csakis a vége felől, ennek a beteljesülésnek a fényében lehet és kell megérteni, azok a módszerek pedig, ahogyan az *Újszövetség* írói teszik ezt, eligazításul szolgálnak minden korban.

A *Szentírás* szerzői egyrészt *közvetett módon*, saját példájukkal adnak értelmezési szabályokat, azzal, ahogyan ők maguk kezelik a *Bibliát*; másrészt pedig *közvetlenül*, olykor szinte tételszerűen megfogalmazott elveket is közölnek. a *bibliának* ezzel a „saját” hermeneutikájával, az első évszázad, az apostoli kor hermeneutikájával az értelmezéstörténetet tárgyaló kézikönyvek rendszerint nem, vagy csak érintőlegesen foglalkoznak. Az alábbi felsorolással nem törekedhettünk teljességre; nem célunk továbbá, s nem is tudnánk újat mondani e tárgy körben, hiszen a felsorolandó, a *Bibliában* elszórtan, külön-külön

olvasható tények, szövegek jól ismertek. Csupán egy csokorba kívántuk gyűjteni magukban a bibliai könyvekben található értelmezéstani utalásokat, hogy így rendszerezve tudatosítsuk gyakorlati hasznukat, segítségül a mindennapi olvasáshoz.

Az újszövetségi szerzők Írás-kezelése

Héber, arám szavak és kifejezések átvétele

Az *Újszövetség* szövegében olykor héber vagy arám szavak, kifejezések, mondatok találhatók, melyeket a szerzők „ez azt jelenti, hogy...” bevezetéssel görögre, a magyar változatok pedig magyarra fordítanak. Lehetnek ezek egyszerűen helynevek, személynévek, mértékek, de lehetnek fontos alapfogalmak is. A Mt 1,23 például Jézus születésével kapcsolatban az Immánuel-proféciát idézi (Iz 7,14); a szerző fontosnak véli megtartani itt az eredeti héber *Immánuel* szót („Immánuel lesz a neve”), majd lefordítja: „ami azt jelenti: Velünk az Isten.” Ezzel az eljárással hangsúlyosan idézi fel a korabeli hallgatóságban a szó egész holdudvarát, az üdvtörténetnek és Isten valamennyi ígéretének mindenkori alapját, kezdve JHWH Mózesnek kimondott önkinyilatkoztató szavától [„Én vagyok az, aki (veled) vagyok” – Kiv 3,14], végig a profétáknak adott „Ne félj, mert én veled vagyok!” típusú ígéretnek során át – Krisztusig. Így nem pusztán azt a meggyőződést fejezi ki, hogy Isten velünk-léte Jézusban a legmagasabb szinten valósult meg, hanem azt is, hogy ez a velünk-lét, bármennyire újszerű is minőségileg, nem előzménytelen, története van,

egy történelmi folyamatnak és várakozásnak, Isten Mózeszel kezdődő velünk-létének folytatása és betetőzése. A Jézusban nekünk adott kegyelem nagyságának valódi megértéséhez messzemenően szükséges, hogy ez a mélységes összefüggés a múlttal a mai olvasóban is tudatosuljon.

A szerzők olykor Jézus szavait hozzák héberül vagy arámul, majd görögre fordítják. Ezt teszik a süketnéma meggyógyításakor (Effata – Nyílj meg! – Mk 7,34), így idézik a 22. zsolttár kezdő sorát, amit Jézus a kereszten imádkozott (Éli Éli lamma szabaktani – Istenem, Istenem, miért hagytál el? – Mt 27,46, vö. Mk 15,34). Nem egyszerűen nyelvi problémáról van szó ilyenkor. Jézus szavainak eredeti nyelvű felidézése mindig valami többletet jelez, azt, hogy a tanúk valamilyen okból *nem tudták elfelejteni*, nem tudták volna görögül teljes mélységükben visszaadni e szavakat, azért őrzik őket úgy, ahogy Ő mondta, s teszik ezt annak ellenére, hogy hallgatóságuk nagy része már csak görögül ért. Mi lehet ez a többlet? – Márk a Jairus kislányának feltámasztásáról szóló történetben arámul hozza Jézus mondatát: „*Talita kum!*” – és lefordítja: „*Kislány, kelj fel!*” (5,41). Csakhogy a *talita* valójában nem *kislányt* jelent, hanem azt, hogy „*báránycám*”. Az evangélista kénytelen ugyan a *talita* szót közönségesen ’kislány’-nak fordítani, mert a görögben nem szokás a gyerekeket ’báránycám’-nak becézni. De ezzel a megoldással maga sem elégedett teljesen. Mert Ő nem úgy mondta, hogy „kislány”; azt mondta neki: „*Talita!*” – „*Báránycám!*”. És ez felejthetetlen valami volt! Ezért tartja meg Márk Jézus eredeti szavát, mivel nem csak *isteni* életadó hatalmának, de mélységes *emberi* kedvességének is emléket akar állítani valamiképpen.

A görög (magyar) szövegbe iktatott héber, arám kifejezések mindig valami többletet adnak fordításukhoz képest, ezt lehetőség szerint a mai olvasónak is tudatosítania kell.

Idézés a Héber Szentírásból

a) Az *Újszövetség* szerzői a *Héber Szentírást* többnyire nem a héber szöveg szerint, hanem már eleve a görög *Septua-*

ginta (LXX) alapján idézik, és ennek sokszor jelentősége van az értelmezésnél is. Az LXX előnyben részesítésének (amiben vannak egyéni eltérések, másként dolgozik Pál, másként a Mt, vagy a Zsidó levél írója stb.) egyrészt nyelvi oka van. A hallgatóság többsége görög ajkú, könnyebb tehát egyszerűen a meglévő görög változatot idézniük, mint idézeteiket a héberből újrarendíteni. A mélyebb ok pedig az, hogy az LXX kifejezései néhány helyen közelebb állnak az *Újszövetség* személetéhez, mint a *Héber Biblia* megfelelő helyei.

A klasszikus példa ismét az Izajás 7,14. Máté így idézi: „*Anyá lesz a szűz...*” (t 1,23). A „szűz” helyén a héber eredetiben „*ha alma*” áll. A szó „fiatal nőt” jelent, aki lehet szűz és férjezett egyaránt, a szó nem utal sem hajadoni, sem házassági állapotra, pusztán életkort, szülőképes korú nőt, leányt vagy fiatal asszonyt jelöl. Ezt azonban az LXX a „*parthenos*”, „szűz” szóval adja vissza, az evangélista pedig, érthetően, nem a héber, hanem a görög változatot idézi, és azt Máriára vonatkoztatja.

Másik példánk a *Vigasztalások Könyvének* (Iz 40-55) elejéről való. A héber változatban ez áll: „*Egy hang hangosan: Készítetek utat a pusztában az Úrnak*” (40,3). Ugyanez az LXX-ban: „*A pusztában kiáltónak szava: Készítétek az Úr útját*”. A fő különbség a „pusztában” szó elhelyezése. Az első esetben az utat kell a pusztában készíteni, a másodikban viszont nem az út, hanem a kiáltó hang gazdája van a pusztában. Az evangéliumok Keresztelő János fellépésénél idézik a próféciát, és azért hozzák az utóbbit, az LXX-t a héber helyett, mert ez illik a Keresztelő helyzetére, aki valóban a Jordán melletti „pusztában” hirdette az Úr eljövételét.

Hadd térjünk ki itt röviden arra az ismerős bírálatra, mely szerint az LXX héber szövegtől való eltéréseiért az egykor élt ókori zsidó *Septuaginta*-fordítók hiányos héber nyelvtudása volna a felelős. Ez a két itteni példa alapján, és a fordításléktan mégoly csekély ismeretében is, valószínűtlennek látszik. Nagyon nehéz elhinni, hogy zsidó emberek, akiket saját szent irataik mélységes tisztelete vezérelt, és akik

képesek voltak a *Héber Szentírás* nagy szövegtömbjeit görögre fordítani, elkövet-hettek volna olyan jellegű, igen-igen primitív, lexikai és mondattani hibákat, mint amilyeneket e két példa feltételez.

b) Lényeges, hogy *hol vágja el* az újszövetségi író a *Héber Szentírásból* vett idézetét. Előbbi szövegünk értelmes egysége az Iz 40,3-5. Máté s Márk már a 3. versnél elvágják idézetüket, Lukács ellenben az egész 3-5-öt hozza, mert az ő célja eljutni az 5. vers végéig, eddig a kijelentésig: (ha az út megépül, akkor „minden ember meglátja Isten dicsőségét” (az LXX és Lk 3,6 szerint „üdvözítését”).

c) Megváltozhat egy idézet jelentése pusztán attól is, hogy *új szövegekörnyezetbe* – valójában *új életkörnyezetbe* – kerül át. Még mindig az Iz 40,3-5-nél maradunk. A szöveg eredetileg *valóságos útra* vonatkozott, arra az útra, amelyen Kr. e. 539-ben az izraeliták hazatértek a babiloni fogságból. Amikor ezt jó hatodfél századdal később, Jézus fellépése alkalmából Lukács idézi, akkor már nincs szó tényleges helyváltoztatásról, hanem *morális útról*, a megtérés útjáról. A *szövegegész* értelme tehát megváltozott, és ezáltal a *részek* is, a „hely”, „völgy”, „egyenes”, „sima” szavak, amelyek eredetileg a fizikai út paramétereit jelölték, új, átvitt, morális értelmet nyertek: az „egyenes”, „sima” szavak most már az élet útjára vonatkoznak, a „hegy” a bűn hegyét kezdi jelenteni – ezt kell elhordani; a „völgy” pedig a nyomor völgyét – ezt kell feltölteni, így lesz az út egyenessé.

d) Az újszövetségi író az idézés során néha kissé megváltoztatja az eredeti mondatot, ilyenkor már nem is idézetről, hanem *parafrázsról* beszélünk. A változtatásnak mindig jelentősége van. Amikor például Máté a szent család Egyiptomból való hazaköltözéséről beszél, utal Mózesre. Egyiptomba visszatérve „Mózes fogta feleségét és fiait...” (Kiv 4,20). A Mt 2,20-ban pedig az angyal ezt mondja Józsefnek: „Fogd a gyermeket és anyját...” Láthatóan szándékos utalásról van szó, hiszen Máté már előbb jelzi, hogy „Így beteljesedett, amit a próféta szavával mondott az Úr: Egyiptomból hívtam az én fiamat”: Csak éppen a szavak sor-

rendje változott. A Mózes-történetben a „fiak”, a felsorolás második tagja („feleségét és fiait”), az evangéliumban pedig a „gyermek”, fontosságának megfelelően, az első helyre került („a gyermeket és anyját”).

A *Héber Szentírás* szövegeinek jelentése az újszövetségi szövegbe átkerülve számos okból módosulhat, ezért fontos, hogy azokat visszakерessük, tudatosítsuk eredeti értelmüket, hiszen az új csak ezzel a ré-givel együtt és vele összevetve nyeri el mélységi dimenzióját.

A Biblia saját egzegézist ad

Ennek egyik esete az, amikor a beszélő saját maga magyarázza meg egy-egy kifejezését, képét, gondolatát. Jézus maga adja meg a magvetőről szóló példázatának (Mt 13,1-9) allegorikus értelmét az ismert módon. Ezzel egyrészt legitimálja az allegorizálás módszerét, ugyanakkor közvetve figyelmezteti is a kései olvasót, hogy lehetőleg ne bonyolítsa túl a szöveget, ne erőltessen rá holmi nyakatekert, átvitt jelentést, hanem az ő példáját követve maradjon meg az értelmezés egyszerűségénél (13,10-23).

A *Biblia* egzegéziseinek másféle típusa az, amikor a szerző egy másik, korábban keletkezett hosszabb-rövidebb szöveget értelmez. A *Bölcsesség Könyvének* 11-12. fejezete például szabályos bibliamagyarázat, az egyiptomi tíz csapás egzegézise. A bibliai író értelmezése, mely szerint a csapások fokozatosságában Isten irgalmának jelét kell látni, természetesen a modern olvasót is eligazítja. Ez a jelenség, ha nem is a *Bölcsesség Könyvéhez* hasonló részletességgel, gyakori a kései bibliai iratokban, az *Újszövetségben*, s különösen a levelekben, helyesen tesszük tehát, ha a későbbi szerzők értelmezését legalább kiindulópontként magunk is figyelembe vesszük egy-egy szöveg olvasásakor.

A *Biblia* saját egzegézisei módszertanilag az egyszerűsége, a túlértelmezés kerülésére tanítanak, tartalmilag pedig a mai olvasót irányítják a megértésben.

Epegzegézis

Az „epzegegézis” görög szó, kiegészítő

értelmezést jelent (gör. *epi* = rá, fölé). Egyes bibliai kéziratok bizonyos többletet, plusz mondatokat-félmondatokat közölnek a többihez képest, amelyek röviden magyarázzák, értelmezik a szöveget. Ezt nevezik epegegézisnek. Hogy azután az epegegéziseket sugalmazottnak tekintik-e, hogy bekerülnek-e az elfogadott szövegbe (textus receptus), vagy nem, azt a szövegtörténeti kutatás hivatott eldönteni. A kérdés elsősorban a tudósokra tartozik; mi, egyszerű olvasók, saját otthoni *Bibliánk* textusára hagyatkozunk.

Tipizálás, allegorizálás

Az újszövetségi szerzők a *Héber Szentírás* egyes személyeiben, tényeiben, eseményeiben Krisztusra utaló előképeket (typosz, típus) látnak, illetve egyes helyeknek átvitt, allegorikus értelmet tulajdonítanak. Lényegében mindmáig ezt az örökséget hordozzuk, ez maradt a legfontosabb értelmező eljárás, lényege közismert. A módszer további sorsának, történeti változatainak, helyes és helytelen módozatainak leírása azonban messze túllépné az itteni kereteket.

Értelmezési szabályok a Bibliában

A *Biblia* sok értelmezési szabályt szinte direkt módon is megfogalmaz, illetve egyes kijelentéseket, amelyeket szerzőik eredetileg nem szántak hermeneutikai szabálynak, későbbi korok egyöntetűen így értettek és használtak. Csupán felsorolás-szerűen idézünk fel néhányat közülük, szükség esetén egy-egy példával világítva meg alkalmazásukat.

a) A Krisztus-központú olvasás elve

Jn 5,39: Tudakozzátok az Írásokat, mert azt hiszitek, örök életet találtok bennük – és azok éppen rólam tanúskodnak.

A kereszténység vallja, hogy a Szentírás egészének középpontja Krisztus személye és műve, idézetünkben a *Héber Szentírás* Krisztusra tekintő olvasásának ezt az alapelvét adja a János-evangélium szerzője Jézus ajkára, és ajánlja a mai olvasónak is. Nem arról van azonban szó, hogy minden

egy betűben krisztológiai vagy ekklezológiai utalást kereshetnénk, vagy azt állíthatnánk, hogy ez a jelentés a zsidó szerző által szándékolt értelem volna. Hitünk szerint a *Héber Szentírás egésze* utal Krisztusra, de nem minden egyes szava. Az egy-egy szövegben az eredeti szerző által nem szándékolt, de a *keresztény hit szerint* – és ez hangsúlyos itt – mégis benne rejlő Krisztusra vonatkozó jelentést a szöveg ún. „teljesebb értelmének” (sensus plenior) nevezik. Emellett a filológusi józan ész és a szöveg iránti alázat sokszorosan megköveteli az eredeti címzettek egegetikai szempontjainak figyelembevételét, ami a tudományos értelmezés területén ma már általánosnak mondható, jó lenne a prédikációs és egyéni olvasási gyakorlatban is minél inkább szóhoz juttatni. Tapasztalatunk szerint ez nem hogy gyengítené, inkább hallatlanul elmélyíti a keresztény megértést.

b) A „rólam beszélnek itt” elve (Kierkegaard)

A Jakab-levél a Szentírást „tükörnek” mondja (1,23-24), amelyben az ember „a természettől kapott arcát nézegeti”. Az olvasó – folytatódik a gondolat – kétféleképpen viselkedhet. az egyik „megnézheti magát, aztán továbbmegy és nyomban elfelejti, milyen is volt”; a másik „figyelmesen tanulmányozza” az Írást, s az „az igazság tökéletes törvényének” bizonyul számára. Az eredmény a két esetben természetesen különböző, de a levélben említett kétféle ember magatartása egy dologban megegyezik: a *Bibliát* mindketten tükörnek, az önismeret eszközeként tekintik, olyasvalaminek, ami Isten, Jézus Krisztus mellett *magát az embert* nyilatkoztatja ki olvasója számára. Jézus mindjárt nyilvános működése kezdetén, a *Hegyi Beszéd* boldogmondásaiban Isten emberképét tárja lenk. A harmadik személyű mondasok (Mt. 5,1-10) végén, az utolsó versekben (5,11-12) egyértelművé teszi, hogy *rólunk beszél*, ezek a boldogok – mi magunk vagyunk: „Boldogok vagytok...” És *rólunk beszél* a többi szöveg is. Az olvasónak tehát az a feladata, hogy a *Bibliában* élébe

táruló élethelyzetekben a maga élethelyze-
teire, a szereplőkben a saját személyére is-
merjen, jókban és rosszakban, a tékozló fi-
úban és a bűnös nőben, az öntelt farizeus-
ban és a bűnbánó vámosban, a vakokban,
bénákban, leprásokban, megszállottakban
egyaránt. Isten szeretetét mint személye-
sen hozzá, róla, neki szóló szeretet csak az
fogja fel, aki olvasás közben egyre ezt
mondja magának: „...rólam beszélnek itt.”
A bibliaolvasás magának a *Bibliának* a ta-
núsága szerint nem szótár és kommentár
dolga, nem elsősorban tudomány kérdése.
Aki folyton csak a külső burkot, a szava-
kat, a nyelvi problémákat, a történelmi ré-
gészeti és egyéb érdekességeket vizsgálja,
az olyan, mintha évekig, évtizedekig nyu-
godtan ülne egy tükör előtt, és nézegetné a
tükör keretét vagy üvegét, anélkül, hogy
egyszer is bepillantana, és megnézné
benne végre önmagát. Ennek pedig nem
sok értelme van.

A gondos és pontos megfigyelés fontossága

*Lk 10,26: Mi van megírva a Törvényben?
Hogyan olvasod?*

Jézus kérdését egy törvénytudóhoz inté-
zi, aki az örök élet elnyerésének feltételei-
ről érdeklődik nála. Szava azonban a
konkrét szituáción túlmutató figyelmeztet-
és is: az Írás értelmezőjének mindenek-
előtt a szöveg első, természetes, ún. szó
szerinti jelentését kell jól megértenie, azt,
ami „meg van írva”, a természetes jelentés
minden esetleges további, átvitt értelem
alapja. Ez csak figyelmes olvasással lehet-
séges; alaposan meg kell figyelni minden
részletet, mert a *Biblia* kevés szóval mond
sokat, megfogalmazásai rendkívül tömö-
rek és pontosak, az apró részletek gyakran
fontos információkat hordoznak. Az ilyen
olvasás emellett nagy *öröm* forrása is. Itt
tömegével lehetne idézni a példákat, érnük
most be kettővel!

A búzáról és a konkolyról szóló példa-
beszédben, miután értesülünk arról, hogy a
gonosz elvetette a földbe a rossz magot, a
következő fél mondatot olvassuk: elvetet-
te „és azután elment” (Mt 13,25). Jelenték-

telen apróságnak látszik ez, kevesen fi-
gyelnek fel rá. Pedig súlyos figyelmeztet-
és, amit a példázat további mondatai is
megerősítenek: az embernek kötelessége
ugyan szembeszállni a rosszal, de annak
végső forrására, a Sátánra nem képes rá-
mutatni, nem lehet elhamarkodottan kije-
lenten, hogy itt van, vagy ott.

A vihar lecsendesítésének történetét
mindhárom szinoptikus nagyjából hason-
lóan mondja el. Mindhármán közlik azt is,
hogy a viharban Jézus aludt. Van azonban
itt egy egészen apró részletbeli eltérés.
Márk, és csak ő, a maga változatában vala-
miért fontosnak tartja hozzátenni, hogy Jé-
zus „egy kispárnán” aludt (Mk 4,37). Ez a
kispárna, ép ezen a helyen, épp ebben a te-
ológiaiilag annyira megterhelt szövegben –
egyszerűen *megható*. Ilyesmit nem lehet
kitalálni. Ki lehetett fundálni a történet te-
ológiai koncepcióját (Noé bárkája, az élet
vihara, az egyház hajója stb.), de ezt a *kis-
párnát* – ezt nem. És következésképp a
történetet, a csodát sem lehetett kitalálni.
Mert hitelesíti, valóságossá teszi ez az apró,
a szöveg teologumenonjához képest
oly esendően hétköznapi, oly feleslegesnek
tetsző részlet, a kispárna. Aki olvassa, úgy
érzi: „Ez csakugyan megtörtént.”

d) A teljes Írás olvasásának követelménye

*Miörv 4,2 (vö. Jel 22,18): Ahhoz, amit mondok,
ne tegyetek hozzá semmit és ne is vegyetek el
belőle...*

A mondat eredetileg etikai jelentésű, a
teljes Törvény megtartására figyelmeztet,
de régóta hermeneutikai elvként is értik.
Így felfogva, első fele arra int, hogy értel-
mezésünknek teljesnek, valóban egzegé-
zisnek, „kihozásnak” kell lennie, mindent
„ki kell hozni” a szövegből, amit tartal-
maz, de nem szabad, hogy *eisegézis*, bevitel
legyen, nem magyarázhatunk bele a
szövegbe olyasmit, amit nem mond (túlal-
legorizálás, erőltetett aktualizálás, pszi-
chologizálás stb.). A második tagmondat is
megszívlelendő. A *Bibliában* vannak ne-
hezebben érthető részek (ilyenek tartják
például a *Jelenések Könyvét*), vagy úgy-

mond kevésbé fontos részletek (gyakran így vélekednek például a Jakab-levélről). A teljes üzenet megértéséhez azonban ezek is hozzátartoznak, olvasásukat nem hanyagolhatjuk el.

e) Az „az is meg van írva” elve

Mt 4,5-7: *Az is meg van írva: „Ne kísérsd Uradat, Istenedet!”*

Jézus megkísértésekor mondja e szavakat a Sátánnak, amikor az egy zsolttársvers idézésével próbálja rávenni őt, hogy leve-se magát a Templom párkányáról. Érde-mes megfigyelni a Sátán *Biblia-idézését*. Jó példája ez annak, hogyan nem szabad élni az Írással. A Sátán kiragad a 91. zsolttársból egy gondolatot, mely szerint az igaz emberre Isten angyalai vigyáznak, és – a „meg van írva!” jelszavával – olyan módon hivatkozik erre az igére Jézus előtt, ami teljesen idegen az eredeti összefü-géstől és mondanivalótól. Igen egyszerűen éri el ezt: hiányosan idéz, kihagyja a zsolttársvers két szavát, „...minden utadon” (Zsolt 91,11). A zsolttár azt mondja, hogy Isten angyalai által is vigyáz az igaz emberre „minden útján” – tudniillik minden olyan úton, amit ő ad az ember elé, más úton pedig nem vigyáz rá, mert ez ellentmondás volna: Isten egyszerre akarna is valamit, meg nem is akarná ugyanazt – ez képtelenség. A zsolttársvers tehát igen józan képet fest Isten gondviselésének mikéntjéről, csak hogy ez a körülmény a Sátán idézetéből kimarad, nem véletlenül. Hiszen éppen arra akarja rávenni Jézust, hogy ne a maga útján, az Isten által kijelölt úton járjon, hanem valamely másik úton. Mit tesz erre Jézus? Nem kezd filologizálni, a szöveget elemezni, hanem, az eljárást megjegyzésre sem méltatva, a Sátán hazug idézetével egy másikat állít szembe: „Az is meg van írva...”

Az idézeteknek ez a pengeváltása egy villanás csupán a hatalmas jeleneten belül, mégis komoly, s túl sokszor figyelmen kívül maradó intés. Arra irányul, hogy a *Biblia* szövegeit ne használjuk környezetük-ből kiragadva, megcsonkítva, értelmüktől megfosztva, hanem csak a maguk valódi

és teljes összefüggésében. Egy-egy témáról gondolkodva ne abszolutizáljunk egyetlen idézetet, fontoljuk meg a tárgyhoz tartozó többi szöveget is, amelyek szintén „meg vannak írva”. A kinyilatkoztatás ugyanis egyrészt fokozatos, *diakroni-kusan* (az idő múlásával) fejlődik, alakul. Másrészt *szinkronikusan* (azonos időn belül) is sokarcú, összetett; igazságai olyan mélyek, hogy azokat az írások többszörö-sen, több oldalról is megvilágítják. Az egyoldalúság veszélyét tehát nekünk is kerülnünk kell.

f) A Biblia nyitott a mára

Mt 13,52: *Minden írástudó, aki jártas a Mennyek Országának tanításában, hasonló a gazdához, aki éléstárából újat és régit hoz elő.*

Jézus a Mennyek Országáról szóló példabeszédek során lezárásaként jelenti ki ezt, megadva mintegy a használati utasítást az addig mondottakhoz. Kérdésére, hogy tanítványai értik-e az előbbieket, a Mennyek Országáról szóló tanítást, azok igenlő választ adnak. Igen, megértettük. Jézus tapintatosan, ahogy szokta, anélkül, hogy kétségbe vonná e meggyőződésüket, elébük tárja a valódi megértés kritériumát. A mondat tartalma hermeneutikai szempontból roppant gazdag. Először is megadja az igazi írástudó meghatározását. Nem azt nevezi írástudónak, aki a szótárak és kézikönyvek világában, vagy a hermeneutika tudományos problémáiban jártas, hanem azt, aki a Mennyek Országáról szóló tanítás ismerője, szó szerint, „aki megtanított a Mennyek országa felől”. A teológiai kérdések labirintusában való jártas-ság fontos ugyan, de az olvasó számára sokkal fontosabb, hogy a *Biblia* üzenetének lényegét értse: a Mennyek Országa, Isten uralma „elközelegett”, „közel”, „közöttünk” és „bennünk” van. A lényeglátás tehát az egyik dolog. Azután a kijelentés az Írást „éléstárhoz”, és ezzel az Igét ételhez, italhoz hasonlítja, ahogy Jézus is Isten akaratát nevezi a maga „eledelének” (Jn 4,34). Végül pedig azt állítja, hogy aki „megtanított a Mennyek Országa felől”, és akinek Isten Igéje kenyerévé, ételszük-

ségletévé vált, az képes a régi mellet az újat is előhozni abból, nyitott könyvként olvassa a *Bibliát*, észreveszi benne azt az újat, ami a mai embert a maga élethelyzetében, változó körülményei közepette szólítja meg. Az írástudó legfontosabb dolga éppen az, hogy a *Biblia* élő, mához szóló mondandóját felismerje és át tudja adni másoknak. Az ilyen magyarázat mégsem válik *eisegézissé*, belemagyarázássá. mert a szövegben ez az *új is régi*; kezdettől benne volt, csak éppen most lett aktuálissá. (A hely másik – talán az eredeti – jelentésére, amely a *Biblián* belüli régi és új, a *Héber Szentírás* és az evangélium viszonyára vonatkozik, itt nem térünk ki.)

g) A rendszeresség és az érdeklődés fontossága

ApCsel 17,11: (a Bérea-beliek) naponta forgatták az Írásokat, hogy csakugyan úgy vannak-e ezek...

Az *Apostolok Cselekedetei* Pál apostol Bérea-beli működésével kapcsolatban teszi ezt a megjegyzést, amely nem egyszerűn a *Biblia* olvasására, hanem rendszeres olvasására („naponta”), sőt, tanulmányozására („forgatták”) biztatja a mai olvasót. Sok haszna lehet ugyan az alkalmi olvasgatásnak is, megadhatja egy-egy szöveg elszigetelt megértését valamilyen szinten, jelenthet segítséget vagy vigaszt egy konkrét élethelyzetben. És ez nagy dolog.

Amit azonban az alkalmi olvasás nem képes nyújtani, az a kinyilatkoztatás összefüggésében való megismerése és megélése. Más dolog ugyanis megérteni az Mt 1,23-ban azt, hogy a megszülető gyermeknek, Jézusnak „Immánuel lesz a neve, ami azt jelenti: Velünk az Isten”, megérteni, hogy ez egy régi prófécia beteljesülése – ez önmagában majdhogynem érdektelen régiség. De egészen más dolog azt érteni meg, mit jelentett ez a „velünk az Isten” gondolat a *Héber Szentírás* embereinek a honkeresés vándorútjain, a letelepedésben, majd a szétszórásban; megérteni, hogy ott van már a kinyilatkoztatás kezdetén, ott a prófétai mozgalomban, a legnehezebb élethelyzetekben. Megérteni, hogy ez az ígéret, mielőtt beteljesednék, már sok száz

éve él és éltet. Megérteni, hogy e dolgok: vándorlás és letelepedés, szétszórás és hazatérés, szenvedés és várakozás – nem csak azért történtek, hogy kronologikusan *mindezek után*, ez azért is, hogy okozatilag, *éppen ezen az áron* nyerjék el végül telje értelmüket és jelentésüket Isten Krisztusban való velünk-léte által. Ez két igen különböző szintű megértés. Az utóbbira pedig csak a rendszeres, az egybenlátást begyakorolt, „szinoptikus” olvasás vezet el.

Még mást is mond az idézet. A Bérea-beliek kutatták az Írásokban, mégpedig „naponta”, hogy „úgy vannak-e ezek”, ahogy az igehirdető mondja. Utánaolvasnak Pálnak. Nem mintha kételkedtek volna a szavaiban, hiszen egy verssel előbb azt olvassuk, hogy „készségesen fogadták” a tanítást. De annak aranyfedezetét a *Szentírásból* akarták meríteni a maguk számára.

h) Az Ige meghallásának készsége

Róm 10,17: A hit tehát hallásból fakad, a hallás pedig Krisztus beszédéből.

Alapvető fontosságú, sokat elemzett mondat. Háromelemes logikai sort ad: Ige – hallás – hit. A cél, a végpont a hit; a forrás, a kiindulópont Krisztus beszéde, tanítása, Igéje (*rhéma*); a hallás pedig közvetítő a kettő között. Az Ige isteni-misztikus tulajdonsága, hogy nem egyszerűen megértendő tárgy, hanem önnön megértését ki-
eszközölő *alany* is egyben; az Ige adott a *Bibliában* és adott benne az erő is, hogy kiváltsa a meghallást-megértést. A megértés azonban nem automatikusan jön létre, hanem a fül közvetítésével. A fül állapotáért, tehát a meghallás létrejöttéért felelős az ember. Sokszor olvasunk olyanokról, akik „nehezen hallanak a fülükre”, és Jézus gyakran figyelmeztet: „Akinek van füle, hallja meg!” Az Ige önmagában külső dolog, szóállomány, amely kívül van az emberen – de amit ki kell váltania, a hit belső, az ember bensejében van vagy nincs meg. A mondat tétje, a hermeneutika évezredek, egyik örök nagy kérdése éppen az, miként jön létre egyáltalán a megértés a végtelen Isten és a véges ember között, miként kerül a tanítás kívülről az ember

bensőjébe, hogy kiváltsa a hitet. E közvetítő, belülré kerülesi folyamatot jelképezi Pálnál a „hallás”, aminek eszköze a belső készséget szimbolizáló „fül”. A hallás mint egzisztenciális (nem akusztikus vagy intellektuális) esemény, nem egy csapásra alakul ki, hanem *folyamat*.

Következésképpen, és ezt Jézus fenti szavai megerősítik, befolyásolható, ellenőrizhető. Bár vannak persze a megértésnek nem teljesen tudatosítható mozzanatai, váratlan kegyelmi pillanatai, nagyrészt mégis az olvasó magatartásától, a befogadás készségétől, „a fültől” függ a dolog. Milyen? – A belső hallás fejlődését jelzi, ha *kíváncsiak* vagyunk, *érdeklődéssel* olvasunk; ha bátran szembenézünk a szöveggel, merünk tőle *kérdezni*; ha merjük *önmagunkra vonatkoztatni* az olvasottakat; ha a helyesen megértett tanulságokat életünkben *megvalósítjuk*, vagy, ha még nem vagyunk rá képesek, legalább *vágyunk*, törekszünk erre. Az egyház számos ősi, egyszerű tapasztalatot őriz a megértés lélektanával kapcsolatban, a misztikus tapasztalatoktól kezdve a profán tanuláslélektani igazságokig. Érdemes néhányat újból tudatosítanunk, anélkül, hogy pszichológiai mélységeiket elemezhetnénk itt. Ilyen tapasztalat az, hogy legjobban az Ige *megcselekvése* hitelesíti annak igazát, mélyíti el megértését. A boldogmondások igazát például, vagy általában minden olyan kijelentés igazát, amelyek igen kellemetlen dolgokhoz fűzik a boldogság ígéretét (a „boldogok a sírók, az éhezők, az üldözést szenvedők” típusú mondások igazát) emberileg, racionálisan belátni egyszerűen a Könyv fölött ülve – teljesen lehetetlen. Ezeket csakis akkor értjük meg, ha megtesszük a bennük foglaltakat. Azt is jól tudták az régiek, hogy ha valamit *már megértettünk a Bibliából*, bármilyen szintű is a megértésünk, ez fejleszti a fülünket, tágitja a további befogadás, a hallás képességét. Különösen nagy hatást tulajdonítottak továbbá a megértésben a hitbeli tudás *továbadásának*. Úgy tapasztalták, hogy ez nemcsak a tanuló, hanem, és még inkább, a tanító megértését fokozza. *Szent Anzelm* (11. sz.) saját nevelői élményei

alapján állítja: „...ha szívesen megosztod, amit ingyen kaptál, kiérdemled, hogy olyan magasabbrendű igazságoknak birtokába juss, amikhez korábban még nem értél fel.”

i) A megértés korlátai

Mtörv 29,28: Ami rejtve van, az az Úr, a mi Istenünk ügye; de a kinyilatkoztatott dolgok ránk és gyermekeinkre tartoznak, hogy e törvényeknek minden szavát megtartsuk.

A *Biblia* témáinak nagy része – misztérium. Mégis bepillantást nyerünk ezekbe, mert Isten a megértés érdekében emberi nyelven tárja elénk a kinyilatkoztatást. Tudatában kell azonban lennünk, hogy a *Bibliában* mindig maradnak titkok, melyek a jelen létrendben csak részlegesen tárulnak fel az ember előtt. Ilyen például az áteredő bűn és általában a bán titka, a szenvedés értelme, az isteni személyek létmódja, a megtestesülés, a feltámadás. Azután ilyenek egyes ún. történelmi vázlatproféciaik, a végidőre vonatkozó, vagy általában a még be nem teljesedett profétai szavak. Az utóbbiakkal kapcsolatos aktualizáló spekulációk éppoly károsak, mint amilyen divatosak bizonyos körökben, holott teljesen megérteni őket természetesen majd csak a beteljesedésük *után* lehetséges. az ilyesfajta *tények* közlésére is szükségünk van, de teljes *magyarázatukat* a kinyilatkoztatás nem adja meg, mert emberi tudásunk és fogalmaink segítségével nem tudnánk fel fogni. Éppen elég megérteni – és tennivalót adnak elénk a „kinyilatkoztatott dolgok”; és ezek igazságáról, Isten igazmondásáról, igazságainak mélységéről oly sokszorosan meggyőződhetünk, hogy szavára a titkok esetében is bátran adhatunk. Helytelen tehát ezekre a magyarázat nélkül adott kijelentésekre hivatkozva elutasítani az egészet, kétségbe vonni a kinyilatkoztatás igazát. De az sem helyes, ha önkényes találgatásokba bonyolódunk, és saját gondolatainkkal próbáljuk „magyarázni” azt, ami „az Úr, a mi Istenünk ügye”.

Dér Katalin